

Posudek na rigorózní práci

Mgr. Miroslava Lacka

Československé inštitúcie a repatriácia po skončení prvej svetovej vojny, FF UK 2014

Miroslav Lacko si zvolil téma reemigrace Čechů a Slováků po první světové válce, tedy téma přínosné a málo probádané. Poměrně široké téma, které je možné zkoumat různými metodologickými přístupy, zúžil na přístup československých státních orgánů k reemigračním vlnám v období po vzniku Československa a soustředil se na reemigraci z oblastí, které byly původně součástí habsburské monarchie, jmenovitě na Rakousko, Maďarsko a Polsko. Zaměřil se tedy na specifický způsob migrace obyvatelstva, které bylo do určitého časového bodu součástí vyššího celku, i když se identifikovalo s jinou nacionální entitou. Míru této identifikace lze analyzovat právě na příkladu repatriace. Lacko svou práci vymežil léty 1918–1923, kdy byla nová republika již etablována a zabezpečena, hranice byly ujasněny a poválečná nejistá doba končila vstupem do období hospodářské prosperity. Podstatou jeho práce je analýza činnosti státních institucí, především ministerstev zahraničních věcí, sociální péče a vnitra, které měly v gesci repatriaci obyvatelstva, přičemž autor nejdůležitější roli přiřítá právě ministerstvu zahraničních věcí. Neopomíná ani jiné organizace, které se zajímaly o přistěhovalce a staraly se o jejich začlenění (Kostnická jednota, Červený kříž). Téma práce je zajímavé, ale jeho šíře a malá zpracovanost klade různé nástrahy, především metodologické.

V úvodu se autor věnuje situaci v Rakousko-Uhersku před první světovou válkou a pohybu obyvatelstva, a to jak za hranice, tak uvnitř monarchie. Problematiku migrací začleňuje do kontextu první světové války, kterou vidí jako prolog pro rozsáhlé migrační procesy a geopolitické změny po roce 1918. Období první světové války a prvním poválečným letům ve střední Evropě se věnuje v první kapitole. Soustřeďuje se především na ekonomické, sociální a národnostní změny v této oblasti, které mu jsou východiskem pro položení otázky, do jaké míry byla země připravená a ochotná přijímat nové obyvatelstvo. Dochází k závěru, že příchod českých a slovenských repatriantů byl, především z nacionálního hlediska, přijímán pozitivně. Zkoumání přijímání nově přichozích a „ověřování“ jejich české identity však poskytuje další možnosti výzkumu v oblasti vytváření československé státní identity, kterou však autor nesleduje. Pro úvod a první kapitolu autor využil základních kompendií a neubráníl se tvrzením typu: „V případě Československa to byli

Česi a Slováci, kteří na základe idey čechoslovakismu vytvorili tzv. československý národ, kterým tak predčili početnú nemeckú a maďarskú menšinu ve svojom štáte, ktoré nezdieľali spolu s nimi myšlienky o existencii Československa.“ (11–12) i ďalším simplifikacím pramenícím pravdepodobne z nedostatečného používání literatury (*Dějiny 20. století* J. a J. Kuklíkových mají jiný účel, jedná se o středoškolskou učebnici).

Protože se Lacko soustřeďuje v ďalších kapitolách na roli ministerstva zahraničních věcí, bylo by třeba používat práce nejlepšího znalce problematiky Jindřicha Dejmka, které by mu pomohly se zorientovat v práci a gesci tohoto ministerstva. Stejně tak by bylo dobré konzultovat práci Jana Rychlíka o pasových předpisech. Bylo by také třeba jasně vymezit rozdíl mezi reemigrací příslušníků českých komunit a organizovaným návratem českých a slovenských zajatců a legionářů. Otázku jednání Pařížské mírové konference a poválečné tvorby hranic, která je již dobře v historiografii zpracována, autor také opomíjí, i když její připomenutí by bylo zajímavé právě z hlediska přeshraničního pohybu.

Druhá kapitola *Češi a Slováci v okolitých krajinách ako emigranti a re-emigranti* vychází z prací Jaroslava Vaculíka, doplněných o autorův archivní výzkum, provedený v Národním archivu a v Archivu Ministerstva zahraničních věcí. Soustřeďuje se na příčiny vystěhovalectví (koneckonců již zmíněné v úvodu) a reemigrace. Zde by bylo vhodné se ještě podívat podrobněji na studie Zdeňka R. Nešpora o migracích a reemigracích. Autor správně připomíná vliv jak československé pozemkové reformy, tak hospodářské situace v nástupnických zemích. V tomto případě se dá dobře aplikovat teorie push-pull. Vhodné by bylo dodat širší kontext a vysvětlit politiku zkoumaných nástupnických zemí v oblasti migrace obyvatelstva. Do této kapitoly je včleněna i analýza činnosti Kostnické jednoty, která viděla v přílivu reemigrantů možnost posílení evangelického hnutí.

Těžiště práce je v popisu činnosti ministerstev zahraničních věcí, sociální péče a vnitra a dalších státních i nestátních institucí (kupř. Prezidium ministerské rady), kterou autor dělá především na základě archivních pramenů a které jsou věnovány třetí a čtvrtá kapitola. Zde se zaměřuje na samotnou organizaci repatriace (logistika) a na problémy, které vyvstaly po návratu Čechů a Slováků a se kterými se museli vyrovnávat jak reemigranti, tak státní správa. Především to byla otázka zaměstnanosti, bytová a přidělování občanství. Tady se autor dotýká problematiky národní identity (popř. identifikace se státem), její demonstrace i obtížného určování. Řešení uvedených problémů uvádí na příkladu dvanácti slovenských dělníků a horníků repatriovaných z Maďarska a jejich začleňování do společnosti na Slovensku. Právě na tomto příkladu je však vidět ošemetnost přístupu, protože autor vychází prakticky pouze z jednoho zdroje (Národní archiv Praha, fond Prezidium Ministerské rady, Repatriácia

slovenských robotníkov štátnych dolov a hutí v Diosgyöru z 10. 7. 1922, k. 110). Na základě tohoto příkladu přibližuje repatriační aktivity Prezídia ministerské rady. Díky druhu pramenů, které si zvolil, se jeho práce týká především pohledu státní správy na průběh repatriace, přičemž přeceňuje roli Ministerstva zahraničních věcí. Práce v tomto ohledu skýtá další možnosti, kupř. pohled místních občanů na nově příchozí či přístup jednotlivých politických stran. Zde by bylo ovšem nutné rozšířit pramennou základnu. Zajímavou oblastí výzkumu je způsob přidělování státního občanství a kritéria, která byla při tom zvolena. Relevantní je autorova připomínka, že značná část žadatelů o československé občanství byla vedena utilitárními, existenčními zájmy, přičemž byl rozdílný přístup státu k žadatelům podle jejich majetnosti. Navíc rezonovala otázka loajality k novému státu, která se v nově založené republice vnímala velmi citlivě. Zde byl důraz kladen na repatriaci z Rakouska, která byla hodnocena i jako jakýsi způsob „odrakouštění“. Přínos Lackovy práce vidím v potvrzení státního zájmu na posílení českého a slovenského etnika, především v pohraničních oblastech.

Rigorózní práce vychází z Lackovy diplomové práce, přičemž se autor nevyvaroval jejích chyb. Literatura, ze které čerpá, se mi jeví dost úzká; je soustředěná pouze na domácí českou produkci, i když i zde schází práce Leoše Šatavy či Stanislava Broučka. Především však v soupise literatury není uvedena ani jedna zahraniční kniha či studie. Nezpochybňuji, že se autor zaměřil na studium československých centrálních institucí a nahlíží na problematiku reemigrace z centra. Protože však sleduje reemigraci z Polska, Rakouska a Maďarska, tak bych předpokládala, že v jeho soupisu literatury najdu studie polských, rakouských i maďarských autorů. Problém také vidím ve způsobu práce s archivními prameny, které autor rozsáhle cituje, schází mu však analytičtější přístup a kontextualizace. Spíš než o analýzu jde o popis. Z formálního hlediska je nekonsistentní způsob citování odkazů na prameny a literaturu, v soupise pramenů se nestandardně odkazuje na archivní fondy (výčet jednotlivin budí dojem širě studia). Jeho práce by si zasloužila být ještě dále rozpracována a promyšlena. Výsledek rigorózního jednání nechávám na průběhu obhajoby.

PhDr. Dagmar Hájková, Ph.D.

Martin, 12. 6. 2014